CZU: 343.224.1 **DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.12075927**

UNELE CONSIDERAȚIUNI PRIVIND LIBERAREA DE RĂSPUNDERE PENALĂ A MINORILOR

Russu Valentina

doctorandă, asistent universitar,
Catedra Drept penal şi criminologie, Academia „Ștefan cel Mare”
a Ministerului Afacerilor Interne
ORCID 0000-0002-1809-9745

Preventing and combating juvenile crime continues to remain a priority within the criminal policies of states, a fact determined by the specific features of juvenile delinquency. The international standards in the field of juvenile justice direct the states towards a policy focused on preventive measures, and the bringing of the minor to criminal responsibility and the application of punishments should be done only when the purpose of the criminal law cannot be achieved by using coercive measures of an educational nature. In this scientific approach, the author argues the importance of the institution of the release of minors from criminal liability, identifies the particularities and specific conditions of application.

Keywords: *minor, criminal liability, release from criminal liability, coercive measures of an educational nature*.

Umanizarea legislaţiei penale şi a justiţiei penale, precum şi promovarea unui sistem de justiţie penală axat pe respectarea drepturilor omului este una din priorităţile-cheie ale reformelor din sectorul justiţiei din Republica Moldova. Deşi pot fi remarcate eforturi depuse spre realizarea acestui obiectiv, mai multe studii şi rapoarte sugerează că, în pofida acestora şi a modificărilor frecvente aduse legislaţiei, mai este încă de lucrat la dezincriminarea şi umanizarea legislaţiei penale [1, p. 8].

Unul din tradiţionalele instrumente pentru umanizarea legislaţiei penale este şi instituţia liberării de răspundere penală. Bineînţeles, constrângerea penală are un rol important în asigurarea respectării valorilor, relaţiilor, intereselor sociale, însă ea nu reprezintă un scop în sine, ci un mijloc de corectare şi reeducare a persoanelor ce au comis infracţiuni.

Societatea noastră este interesată ca ordinea de drept să fie protejată în condiţiile economisirii raţionale şi eficiente a represiunii penale atunci când reeducarea şi corectarea persoanei vinovate de săvârşirea infracţiunii pot fi realizate prin alte căi şi mijloace legale, care să necesite mai puţine resurse. Astfel legea penală prevede o serie întreagă de circumstanţe prezenţa cărora face

inoportună realizarea răspunderii penale, corectarea şi reeducarea vinovatului fiind posibilă şi fără a recurge la cea mai severă măsură de constrângere – pedeapsa penală, acest obiectiv strategic fiind reflectat şi în prevederile juridico-penale cu privire la liberarea de răspundere penală [2, p. 103].

Printre modalităţile de liberare de răspundere penală stipulate de legea penală se numără şi liberarea de răspundere penală a minorilor. Raţionalitatea liberării de răspundere a minorilor care au săvârşit infracţiuni rezidă din specificul vârstei lor, dar şi din posibilitatea de corectare a acestora. Însă, chiar şi atunci când minorul este atras la răspundere penală şi i se aplică o pedeapsă – acesta beneficiază de un regim sancţionator mai blând, având în vedere întotdeauna interesul superior al copilului.

Accentuăm că există o serie de standarde internaţionale în domeniul justiţiei juvenile care promovează obiectivul de a asigura în primul rând drepturile copilului, chiar dacă acesta are o conduită delincventă. Or, în toate aspectele ce îl vizează pe copil, interesul său superior trebuie să primeze. Astfel, principiul general care ghidează toate actele internaţionale în materia drepturilor copilului se cuprinde în dispoziţia articolului 3 al Convenţiei din 1989 cu privire la drepturile copilului care stipulează: „În toate deciziile care îi privesc pe copii, fie că sunt luate de instituţii publice sau private de ocrotire socială, de către tribunale, autorităţi administrative sau de organe legislative, interesele superioare ale copilului trebuie fie luate în considerare cu prioritate”[3]. Anume respectarea interesului superior al copilului a determinat legiuitorul să prevadă posibilitatea de liberare de răspundere penală a minorului. Sau, orice contact al copilului cu justiţia, mai ales aplicarea unei pedepse privative de libertate, poate genera consecinţe nefaste pentru acesta. Totodată, aşa cum se evidenţiază, pe bună dreptate, în doctrina de specialitate, specificul fenomenului infracţional în rândul minorilor ridică probleme deosebite de prevenire şi de combatere deoarece cauzalitatea acestuia interacţionează cu o multitudine de factori, ca lipsa de experienţă de viaţă socială a minorului cu consecinţa neînţelegerii depline a semnificaţiei sociale a conduitei lui periculoase pentru valorile sociale, precum şi a sancţiunilor care i s-ar aplica, deficienţele procesului educativ din familie, din şcoală, influenţa negativă exercitată de unii adulţi care îi atrag pe minori pe calea infracţională etc. [4, p. 407]. Deci, politica penală actuală trebuie orientată spre educarea (reeducarea) minorului decât pedepsirea lui.

Potrivit alin. (1) art. 54 CP RM**,** persoana în vârstă de până la 18 ani care a săvârşit pentru prima oară o infracţiune uşoară sau mai puţin gravă poate fi liberată de răspundere penală în conformitate cu prevederile procedurii penale

dacă s-a constatat că corectarea ei este posibilă fără a fi supusă răspunderii penale [5]. La alin. (2) al aceluiaşi articol se stipulează expres că persoanelor liberate de răspundere penală, în conformitate cu alin. (1), li se aplică măsurile de constrângere cu caracter educativ, prevăzute la art. 104 [5]. Invocând textul actual al articolului 54 CP RM, este de menţionat că obligativitatea aplicării măsurilor de constrângere cu caracter educativ s-a stabilit prin modificările din 2016, iar până la efectuarea acestor modificări, aplicarea sau nu a măsurilor de constrângere cu caracter educativ era lăsată la discreţia procurorului sau a instanţei de judecată (textul de lege al alin. (2) art. 54 avea formularea: *persoanelor liberate de răspundere penală, în conformitate cu alin. (1), li se pot aplica măsurile de constrângere cu caracter educativ, prevăzute la art. 104*) [6]. Rămâne totuşi neclar dacă liberarea de răspundere penală a minorului este obligatorie sau nu atunci când se întrunesc condiţiile prescrise de lege. Or, expresia *poate fi liberată* indică asupra faptului că liberarea este lăsată la discreţia procurorului sau instanţei de judecată. După cum am menţionat şi anterior, având în vedere standardele internaţionale şi obiectivele de umanizare a legii penale, considerăm oportună reformularea textului de lege care va avea următorul conţinut: *persoana în vârstă de până la 18 ani care a săvârşit pentru prima oară o infracţiune uşoară sau mai puţin gravă este liberată de răspundere penală în conformitate cu prevederile procedurii penale dacă s-a constatat că corectarea ei este posibilă fără a fi supusă răspunderii penale.* O astfel de formulare ar înlătura interpretările neuniforme, ori altfel spus, în toate cazurile când se constată că minorul poate fi corectat fără atragerea la răspundere – acesta să fie liberat.

Reiterăm în continuare că, în general, instanţele naţionale rar recurg la aplicarea alternativelor la detenţie, deşi autorităţile internaţionale recomandă ca aceste oportunităţi să fie valorificate cât mai des. La fel este situaţia şi în cazul minorilor. Analizând datele statistice ce reflectă particularităţile infracţiunilor comise de minori, observăm o tendinţă nu prea pozitivă de liberare de răspundere penală cu aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter educativ, ori, mai exact, se aplică rar sau chiar deloc. Astfel, datele statistice demonstrează că în anul 2020 nici un minor nu a fost liberat de răspundere penală, în 2021 – 1 minor, în 2022 – 3 minori [7]. Deci, practic minorii în toate cazurile sunt atraşi la răspundere penală şi condamnaţi. Considerăm că, printre altele, acest tablou se datorează faptului că legea nu prevede expres obligaţia de liberare de răspundere penală a minorului atunci când se întrunesc condiţiile prescrise, ci lasă această posibilitate la discreţia procurorului sau a instanţei. În aspect comparativ, legea penală a României, care include un model liberal de sancţionare penală a minorului, în general nu

prevede pedepse pentru minori, ci măsuri educative. Deci, potrivit art. 114 CP al României, față de minorul care, la data săvârșirii infracțiunii, avea vârsta cuprinsă între 14 și 18 ani se ia o măsură educativă neprivativă de libertate [8]. Totodată, ca excepție, la alin. (2) al aceluiași articol este stipulat că față de minorul prevăzut în alin. (1) se poate lua o măsură educativă privativă de libertate în următoarele cazuri: a) dacă a mai săvârșit o infracțiune, pentru care i s-a aplicat o măsură educativă ce a fost executată ori a cărei executare a început înainte de comiterea infracțiunii pentru care este judecat; b) atunci când pedeapsa prevăzută de lege pentru infracțiunea săvârșită este închisoarea de 7 ani sau mai mare ori detențiunea pe viață [8].

Drept condiții de liberare de răspundere penală a minorului legiuitorul a prevăzut pericolul social redus al faptei și posibilitatea e corectare a făptuitorului. Or, potrivit pct. 23 din Hotărârea Plenului CSJ nr. 39 din 22.11.2004 cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii, aplicarea liberării de răspundere penală a minorilor este posibilă numai în cazul respectării următoarelor condiții cumulative:

a) infracțiunea trebuie să fie săvârșită pentru prima oară;

b) infracțiunea trebuie să fie ușoară sau mai puțin gravă;

c) instanța de judecată trebuie să constate că procesul de corectare a minorului este posibil fără ca făptuitorul să fie supus răspunderii penale, ținând cont și de recomandările serviciilor de resocializare expuse în raportul anchetei sociale [9].

Menționăm că o condiție indispensabilă care rezultă din textul legii este vârsta persoanei de până la 18 ani. Însă, după cum se evidențiază în doctrină, acest fapt nu trebuie înțeles în sensul că toți minorii până la această vârstă care au comis fapte prevăzute de Codul penal ar putea fi liberați de răspundere penală [2, p. 105]. Adică, ei trebuie să aibă vârsta prevăzută de lege pentru subiectul infracțiunii. Astfel, dacă minorul nu a împlinit vârsta de atragere la răspundere penală, atunci el nu poate fi considerat subiect al infracțiunii și respectiv lipsește unul din semnele de bază ale componenței de infracțiune, ceea ce determină lipsa temeiul juridic al răspunderii penale, astfel, minorul nu poate fi supus răspunderii penale și nici nu poate fi liberat de aceasta. Prin urmare concluzionăm că limita minimă de vârstă a minorului de la care ar fi posibilă liberarea de răspundere penală nu poate fi mai mică decât limita de vârstă de la care survine răspunderea penală - 16 ani - vârsta generală, iar pentru săvârșirea infracțiunilor prevăzute expres la alin. (2) art. 21 - 14 ani. De asemenea, este important faptul ca vârsta de până la 18 ani prevăzută în art. 54 CP RM să existe atât în momentul săvârșirii infracțiunii, cât și la momentul

liberării de răspundere penală.

O altă condiție obligatorie este ca infracțiunea să fie săvârșită pentru prima oară. Se poate vorbi despre o infracțiune săvârșită pentru prima oară atunci când minorul anterior nu a mai fost condamnat sau antecedentele penale au fost stinse ori în cazul intervenirii termenului de prescripție. Tot pentru prima oară se va considera și infracțiunea comisă de persoana care anterior a mai fost liberată de răspundere penală. Potrivit unor accepțiuni [2, p. 106-107], condiția comiterii pentru prima oară a unei infracțiuni nu lasă loc de interpretări cum ar fi antecedentele penale stinse, deoarece se răsfrânge asupra ultimei condiții de constatare a faptului că corectarea persoanei este posibilă fără a fi supus răspunderii penale, adică se subînțelege faptul că persoana nu mai poate fi corectată fără a fi supus răspunderii penale, reieșind din comportamentul acestuia, care nu s-a corectat după comiterea primei infracțiuni și a comis-o pe a doua, adică cea la care ne referim. Considerăm totuși că astfel de argumente contravin principiului potrivit căruia interpretarea extensivă defavorabilă a legii penale este interzisă. Cu toate acestea, faptul existenței comiterii unei infracțiuni pentru care antecedentele penale au fost stinse sau a intervenit termenul de prescripție de tragere la răspundere penală va fi luat în considerare la stabilirea posibilității de corectare și alegerea măsurii de constrângere cu caracter educativ.

Următoarea condiție aferentă liberării potrivit art. 54 CP este ca infracțiunea săvârșită să fie ușoară sau mai puțin gravă. După cum am menționat anterior, legiuitorul a prevăzut această modalitate de liberare, dar și altele, anume reieșind din caracterul și gradul prejudiciabil și de pericol social redus al faptei infracționale. În conformitate cu art.16 CP RM, infracțiuni ușoare se consideră faptele pentru care legea penală prevede în calitate de pedeapsă maximă pedeapsa închisorii pe un termen de până la 2 ani inclusiv, iar infracțiuni mai puțin grave se consideră faptele pentru care legea penală prevede pedeapsa maximă cu închisoare pe un termen de până la 5 ani inclusiv [5]. Deci, termenul maxim de pedeapsă prevăzut pentru faptele pentru săvârșirea cărora există posibilitatea de a libera minorul este de 5 ani de închisoare. Menționăm, în aspect comparativ, că legislația României prevede posibilitatea aplicării măsurilor educative neprivative de libertate pentru infracțiuni pentru care legea prevede pedeapsa maximă de 7 ani de închisoare, în acest sens legea fiind mai blândă. Așadar, întotdeauna se va da o apreciere caracterului și gradului prejudiciabil al infracțiunii, legiuitorul considerând că săvârșirea unei infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave exclude posibilitatea liberării de răspundere. Evidențiem, totodată, că de pedeapsă penală minorul poate fi liberat

chiar şi pentru săvârşirea unei infracţiuni grave.

Ultima condiţie a liberării de răspundere penală a minorului este constatarea posibilităţii corectării acestuia fără să fie supus răspunderii penale. Aceasta presupune previziunea comportamentului pozitiv al adolescentului în viitor ce se formează, pe de o parte, în baza aprecierii circumstanţelor ce caracterizează pericolul social al persoanei şi al infracţiunii comise, şi pe de altă parte, în baza stabilirii unei sau mai multor măsuri educative ce se vor aplica minorului în vederea reeducării sale. Pentru a stabili dacă este posibilă corectarea persoanei fără ca ea să fie supusă răspunderii penale, instanţa de judecată ia în considerare diverse circumstanţe atenuante ce se referă atât la personalitatea infractorului, cât şi la fapta săvârşită, cum ar fi: căinţa sinceră, contribuirea activă la descoperirea infracţiunii, repararea benevolă a pagubei pricinuite, motivul săvârşirii infracţiunii, condiţiile de trai, referinţele pozitive şi alte împrejurări [4, p. 408].

La aprecierea posibilităţii de corectare a minorului se vor avea în vedere mai multe circumstanţe, un rol incontestabil având referatul presentinţial de evaluare. La art. 475 CPP RM sunt prevăzute circumstanţele care urmează a fi stabilite în cauzele privind minorii, acestea fiind:

1) vârsta minorului (ziua, luna, anul naşterii);

2) condiţiile în care trăieşte şi este educat minorul, gradul de dezvoltare intelectuală, volitivă şi psihologică a lui, particularităţile caracterului şi temperamentului, interesele şi necesităţile lui;

3) influenţa adulţilor sau a altor minori asupra minorului;

4) cauzele şi condiţiile care au contribuit la săvârşirea infracţiunii [10].

Pentru circumstanţele prevăzute în acest articol organul de urmărire penală, procurorul sau, după caz, instanţa de judecată dispune întocmirea referatului presentinţial de evaluare psihosocială a minorului. Mai mult, potrivit art. 8 alin. (3) din legea cu privire la probaţiune**,** în privinţa unui minor, referatul presentinţial de evaluare psihosocială a personalităţii se întocmeşte în mod obligatoriu, conform legislaţiei [11]. Aceeaşi lege, defineşte la art. 9, referatul presentinţial de evaluare psihosocială a personalităţii ca fiind un document scris, cu caracter consultativ şi de orientare, având rolul de a oferi organului de urmărire penală, procurorului, instanţei de judecată date despre persoana bănuitului, a învinuitului sau a inculpatului, despre nivelul de instruire şcolară, despre comportamentul, mediul familial, cercul de prieteni şi despre factorii care influenţează sau pot influenţa conduita lui generală [11].

Minorilor care au fost liberaţi de răspundere penală li se aplică măsurile de constrângere cu caracter educativ prevăzute la art. 104 CP RM, acestea fiind:

a) avertismentul;

b) încredinţarea minorului pentru supraveghere părinţilor, persoanelor care îi înlocuiesc sau organelor specializate de stat;

c) obligarea minorului să repare daunele cauzate. La aplicarea acestei măsuri se ia în considerare starea materială a minorului;

d) obligarea minorului de a urma un curs de reabilitare psihologică;

e) obligarea minorului de a urma cursul de învăţământ obligatoriu;

f) obligarea minorului de a participa la un program probaţional [5].

Menţionăm că sistemul măsurilor de constrângere cu caracter educativ a fost revizuit de legiuitor de mai multe ori, iar la moment suntem de părerea că un rol primordial în corectarea şi resocializarea minorului îl au programele probaţionale. Reeducarea minorilor prin intermediul măsurilor educative trebuie să rămână o prioritate pentru politica penală actuală, totodată, trebuie să se aibă în vedere că reducerea asprimii sancţiunilor, reabilitarea şi reintegrarea minorului în societate sunt elemente esenţiale ale unei justiţii prietenoase copilului.

Referințe:

1. PECI, I. Raport privind aplicarea sancţiunilor penale în Republica Moldova. Consiliul Europei, decembrie 2021 [Accesat: 27.11.2023] Disponibil: https://rm.coe.int/report-criminal-sanctions-rom/1680a1c6f1
2. ENACHI, G. Particularităţile de aplicare a liberării de răspundere penală a minorilor. În: Materialele conferinţei ştiinţifice „Rolul ştiinţei în reformarea sistemului juridic şi politico-administrativ”, Ediţia a III, 14 decembrie 2017, pp.103-110 [Accesat: 28.11.2023] Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/103-110_11.pdf
3. Convenţia internaţională Nr. 52 din 20.11.1989 cu privire la drepturile copilului. Publicat: 30.12.1998 în Tratate Internaţionale Nr. 1 art. 52.
4. BOTNARU, S., ŞAVGA, A., ş.a. Drept penal. Partea generală, vol. I, Ediţia a II-a. Chişinău: Cartier, 2005. 624 p.
5. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.04.2002. Publicat: 14.04.2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195.
6. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.04.2002. Publicat: 14.04.2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195. Versiune în vigoare din 31.12.2015.
7. Statistica persoanelor minore care au săvârşit infracţiuni pe teritoriul RM [Accesat: 28.11.2023] Disponibil: https://data.gov.md/ckan/ro/dataset/4768-statistica-persoanelor-minore-care-au-savirsit-infractiuni-pe-teritoriu

l-rm/resource/b886b74e-cafd-40bc-82ba-c753d3312ac1?inner_span=True.

8. Codul penal al României din 17.07.2009. Publicat: 24.07.2009 Publicat în Monitorul Oficial Nr. 510 [Accesat: 28.11.2023] Disponibil: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/223635
9. Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie nr. 39 din 22.11.2004 cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii. Buletinul Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova, 2005, nr. 7, pag.6.
10. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, adoptat prin Legea Republicii Moldova, nr.122-XV din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.104-110 din 07.06.2003.
11. Legea cu privire la probaţiune nr. 8 din 14.02.2008. Publicat: 22.01.2016 în Monitorul Oficial Nr. 13-19 art. 29.